https://doi.org/10.17651/ONOMAST.69.20
Onomastica LXIX, 2025
PL ISSN 0078-4648

JANA DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ
jana.davidova@osu.cz
ORCID: 0000-0002-3946-1379
Ostravská univerzita
Ostrava, Česká republika

KRISTÝNA KOVÁŘOVÁ
kristyna.kovarova@osu.cz
ORCID: 0000-0002-7040-5666
Ostravská univerzita
Ostrava, Česká republika

VERONIKA POLÁCHOVÁ
polave65@osu.cz
ORCID: 0009-0001-5878-6208
Ostravská univerzita
Ostrava, Česká republika

REFLEXE ONOMASTICKÝCH TÉMAT V ČESKÝCH LINGVISTICKÝCH ČASOPISECH*

ABSTRAKT

Autorky si kladou za cíl zmapovat, nakolik se onomastika a onomastická problematika objevovaly od počátku 20. století do současnosti jako téma v českých, obecně zaměřených lingvistických, případně lingvisticko-didaktických časopisech. Materiálovou základnu tvoří periodika „Časopis pro moderní filologii“ (1911–2024), „Naše řeč“ (1917–2024), „Slovo a slovesnost“ (1935–2024) a „Český jazyk a literatura“ (1950–2024), ze kterých jsou excerpovány texty (studie, články, zprávy), v nichž dominují onomastická témata (oblast antroponym, toponym i chrématonym). Na základě kvalitativní analýzy, založené na čtení jednotlivých textů a detekci řešených problémů, autorky především zjišťují, zda a nakolik česká lingvistika v průběhu 20. století věnovala onomastice jakožto dílčí lingvistické disciplíně pozornost. V další rovině autorky studie sledují rovněž to, jak se ve vybraných lingvistických časopisech proměňovala pozornost věnovaná onomastice jednak v průběhu let a jednak v závislosti na vývoji teoretických a metodologických východisek této vědní disciplíny (např. sběr pomístních jmen, modelová analýza, funkční pojetí, kvantitativní obrat), charakteru jednotlivých periodik, případně sledují, jakou roli hrály v prezentaci onomastiky ve vybraných periodikách konkrétní osobnosti. Provedená kvalitativní analýza ukazuje, že důležitou roli ve výběru a prezentaci onomastických témat hraje zejména charakter jednotlivých periodik a rovněž emancipace onomastiky v šedesátých letech 20. století.

Klíčová slova: česká lingvistika, lingvistická periodika, onomastika, proprium

* Studie vznikla s podporou grantového projektu č. SGS02/FF/2024 „Česká lingvistika 21. století — rozhovory, témata, analýzy“ (řešeného na Filozofické fakultě Ostravské univerzity).

This is an Open Access article distributed under the terms of
the Creative Commons Attribution-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-ND 4.0) License
(https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/), which permits copying and redistribution,
commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited.
© Copyright by Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2025.
Publisher: Institute of Polish Language, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk]

1. ÚVOD

Onomastika se jako vědecká disciplína v českém prostředí rozvíjí od 19. století, zprvu však především jako pomocná věda historická. Jako samostatná lingvistická disciplína se etabluje v průběhu 20. století, zejména od jeho druhé poloviny[1], kdy se obohacuje repertoár výzkumných témat — vedle místních a pomístních jmen se věnuje pozornost rovněž vývoji a stavu antroponymického systému, chrématonymii a literární onomastice, s nástupem 21. století také honorifikaci či živým jménům. Rovněž metodologicky lze mluvit o dynamickém rozvoji od tradičního etymologizujícího přístupu směrem k funkčnímu pojetí, případně k aplikaci kvantitativních metod (nejnověji srov. David et al., 2022; David et al., 2024). K rozvoji české onomastiky přispěl také vznik „Zpravodaje Místopisné komise ČSAV“ v roce 1960 (v letech 1983–1992 „Onomastický zpravodaj ČSAV“, v letech 1993–1994 „Onomastický zpravodaj“) jako periodika zabývajícího se problematikou vlastních jmen. Dnes vychází pod názvem „Acta onomastica“ (k vývoji a struktuře časopisu srov. Dvořáková, 2021), je vydáván oddělením onomastiky Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky, v. v. i. (ÚJČ AV ČR) a vedle knižních publikací (výběrově viz kap. 2) představuje platformu, jež odbornou veřejnost pravidelně informuje o výsledcích onomasticky zaměřených vědeckých výzkumů ve světovém kontextu.

Cílem naší kvalitativně orientované studie je zmapovat na základě excerpce článků s onomastickou tematikou z vybraných českých lingvistických časopisů, jejich čtení a detekce klíčových témat či metodologických přístupů, které jsou v nich obsaženy, zda onomastika představovala a představuje významné téma rovněž pro obecně zaměřené lingvistické časopisy, případně zda o prezentaci aktuálního dění na poli onomastického bádání v těchto periodikách usilují sami onomastici. Téma sledujeme v periodikách „Časopis pro moderní filologii“ (1911–2024), „Naše řeč“ (1917–2024), „Slovo a slovesnost“ (1935–2024), „Český jazyk a literatura“ (1950–2024; v letech 1950–1958 s názvem „Český jazyk“).[2]

Pokusíme se odpovědět zejména na následující otázky: 1. ve kterém ze sledovaných periodik jsou pravidelně publikovány články s onomastickou tematikou; 2. která onomastická témata a metodologické přístupy jsou pro vybraná periodika atraktivní, případně v nich dominují; 3. jakou roli hrají v prezentaci onomastiky konkrétní osobnosti; a 4. zda se způsob prezentace onomastických témat ve vybraných periodikách v průběhu let proměňoval.

---

[1] K tématu srov. např. záznam diskuze o postavení onomastiky v „Onomastickém zpravodaji ČSAV“, která proběhla na 1. československé onomastické konferenci v Trojanovicích v roce 1982 (Redakce OZ ČSAV, 1983).

[2] Periodika řadíme nikoliv abecedně, ale chronologicky podle roku, kdy začala být vydávána. Do analýzy časopisu „Český jazyk a literatura“ byly zahrnuty všechny ročníky z let 1950–2024, tedy i z původního „Českého jazyka“.

2. ONOMASTIKA A JEJÍ HODNOCENÍ

Vedle prezentace onomastiky v odborných periodikách, ať už úzce onomasticky zaměřených, anebo historických, etnografických či obecně lingvistických, jsou minimálně od poloviny padesátých let 20. století důležitou tribunou, v níž onomastika představuje výsledky svého odborného zájmu, také knižní publikace. Jejich součástí bývají zejména v úvodech i hodnocení dosavadního stavu bádání, včetně nastínění úkolů a výhledů do dalších let. Taková evaluativní shrnutí lze vystopovat již v onomastických publikacích z šedesátých a sedmdesátých let. V tomto období byla onomastika na jednu stranu oceňována za mezioborovost. Na druhou stranu se na dosavadní výzkum, tradičně realizovaný v koexistenci s jinými vědními disciplínami, pohlíželo kriticky, s poukazem na budoucí úkoly. Tak tomu bylo např. v příručce Vladimíra Šmilauera „Úvod do toponomastiky" (1963), adresované zejména mladým badatelům:

> Minulost onomastiky není ovšem příliš slavná. Byla pomocnou naukou jednak lingvistiky, jednak historie, jednak geografie a etnografie. […] Dnes však, dík obrovskému úsilí mezinárodní vědy, řadí se onomastika k odvětvím nejváženějším a nejplodnějším. […] Bude však třeba ještě mnoho usilovné práce v tomto oboru a potřebujeme především nových dobrých pracovníků (Šmilauer, 1963, s. 3).[3]

Podobný akcent najdeme i v „Původu zeměpisných jmen" (1976) kolektivu autorů pod vedením Ivana Lutterera, který navíc apeloval na promyšlenější využití didaktického potenciálu onomastiky:

> Není proto divu, že se zeměpisná jména stala předmětem odborného zájmu nejenom jazykovědců, ale i historiků, archeologů, etnografů, antropologů, demografů a samozřejmě zeměpisců […] Studium zeměpisných jmen má však i nemalý význam výchovný a didaktický […] Knížka, kterou máte před sebou, je tedy v české literatuře prvním skromným pokusem o zaplnění této mezery (Lutterer et al., 1976, s. 8–9).

Na tyto výzvy reagovaly publikace zejména od devadesátých let 20. století. V první vlně postupně vycházela knižní zpracování témat, která se v českém prostředí v takto ucelené podobě objevila poprvé. Šlo jak o práce teoretické (Šrámek, 1999; onomastická hesla v „Novém encyklopedickém slovníku češtiny", 2017), tak zaměřující se na konkrétní problematiku. V toponomastice to byly například popis novodobé oikonymie a honorifikačních jmen (David, 2011b; Klemensová, 2021; Ptáčníková, 2021), živá jména (David & Mácha, 2014; Lábus & Vrbík, 2018, 2023), v antroponomastice například ucelený popis vývoje antroponymické soustavy (Pleskalová, 2011), přehledové publikace či slovníky rodných jmen

[3] Dále srov. např.: „V posledních letech se také u nás více uplatňuje obor dosud dost zanedbávaný, studium vlastních jmen, onomastika" (Svoboda, 1964, s. 5).

a příjmení (Knappová, 1989, 2008, 2017), souhrnné pojednání o literární antroponymii (Dvořáková, 2017) nebo o německých vlastních jménech v češtině (Matúšová, 2015; zde zájem jak o toponyma, tak o antroponyma). Autorky a autoři zmiňovaných publikací — jejichž přehled je pouze ilustrativní a neklade si nárok na úplnost[4] — v úvodech věnovali pozornost dosavadnímu stavu onomastického bádání a jeho proměnám v průběhu let. Opět upozorňovali na bílá místa v onomastických popisech a nutnost zaplnit je adekvátním obsahem:

> Pozdější období vývoje zeměpisných jmen obecně již není pro historii, toponomastiku ani pro lingvistiku tak zajímavé (David, 2011b, s. 13–14).

> Ačkoliv se situace v posledních letech začíná pozvolna měnit, naprostá většina toponomastických, kulturně antropologických a geografických textů se doposud soustředila především na etymologii, motivaci a morfologii toponym, přičemž materiálem byla zeměpisná jména zachycená sběrem u pamětníků, v písemných pramenech či na historických a oficiálních mapách. Mnohem menší pozornost je věnována živé či žité, tedy nestandardizované toponymii […] a její roli v percepci a interpretaci prostoru a krajiny (David & Mácha, 2014, s. 15; k tomu polemicky Štěpán, 2016, s. 16–18).

V publikacích nejmladší generace autorů se nicméně vedle vědomí nutnosti otevírání nových témat a přístupů stále častěji objevuje i vědomí kontinuity a ocenění hodnoty díla předchůdců:

> Cesty, jak výše naznačené nedostatky překlenout, ukazují vědecko-výzkumné a prezentační aktivity spojené s bohemistickým pracovištěm Filozofické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě. V jeho onomastickém směřování je zřetelná orientace na současnou, v běžné komunikaci užívanou lidovou (nestandardizovanou) toponymii, reprezentovanou především názvoslovnou soustavou urbanizovaného prostředí (tedy urbanonymii) (Lábus & Vrbík, 2023, s. 12).

Kvalitativní posun české onomastiky, kterým prošla od druhé poloviny 20. století, lapidárně konstatuje také nejnověji vydaná kolektivní publikace „Od etymologie ke krajině“ ostravských autorů:

> Onomastika […] je dnes vnímána jako samostatná lingvistická disciplína, která má jasně vymezený předmět svého zájmu, metodologii a terminologii […] zdá se, že se těžiště jejího mezioborového zájmu stále více posouvá do oblasti vlastní jazykovědy (teorie komunikace, pragmatika, korpusová a kvantitativní lingvistika) a sociálních a geografických věd (David et al., 2022, s. 9–10) .

Z výše uvedeného vyplývá, že v povědomí českých onomastiků přetrvává vnímání onomastiky jako mezioborové disciplíny. To sice zpočátku paradoxně

---

[4] Podrobný popis témat a metodologie české onomastiky viz Knappová et al., 2000a; Knappová et al., 2000b; Harvalík, 2014; Pleskalová, 2017; Šrámek, 2007, s. 377–425.

brzdilo její emancipaci, ale počínaje druhou polovinou 20. století naopak otevřelo prostor novým tématům. Tato skutečnost je v onomastických publikacích reflektována zejména po roce 1989, a to s nástupem nové generace onomastiků. V posledních letech se pak naplno projevuje rovněž zázemí tradice, kterou onomastika jako vědecká disciplína v českém prostředí disponuje. Lze předpokládat, že se proměna sebevnímání a vzrůstající sebevědomí onomastiků projevuje rovněž v rostoucím zastoupení a v proměně tematického zaměření onomastických článků publikovaných v obecně lingvistických časopisech. Počínaje druhou polovinou 20. století proto očekáváme nárůst studií s onomastickou tematikou a stále větší tematickou rozrůzněnost.

3. CHARAKTERISTIKA ANALYZOVANÝCH PERIODIK

Skutečnost, zda byla onomastika v průběhu 20. století rovněž tématem v českých lingvistických časopisech a zda se projevila i postupná emancipace onomastiky, jak byla popsána v předchozí kapitole, jsme ověřovaly v periodikách, jež mají v české lingvistice dlouholetou tradici, jsou vydávána až do současnosti a lze je charakterizovat jako tematicky otevřená. Současně jde o periodika, která nejsou orientována primárně onomasticky, jelikož nám jde o zjištění, nakolik onomastika pronikala do obecně lingvistických či bohemistických časopisů. Z tohoto důvodu jsme upustily od excerpce článků z onomasticky zaměřeného „Zpravodaje Místopisné komise ČSAV“ (později „Onomastický zpravodaj ČSAV“, „Onomastický zpravodaj“ a „Acta onomastica“).

„Časopis pro moderní filologii“ (dále „ČMF“), jehož vydavatelem byl „Klub moderních filologů“ (později působící pod názvem „Kruh moderních filologů“; podrobněji k historii časopisu srov. Čermák, 2018), začal být vydáván v lednu roku 1911. V předmluvě prvního čísla redakce charakterizovala zaměření „Klubu“ a prohlásila, „že přední jeho péčí jest, aby časopis, jehož úkolem bude pěstovati jazykozpyt a literární historii československou, germánskou a románskou a sledovati vývoj jejich u nás i v cizině, stál na výši soudobé vědy a vedl si vždy zcela objektivně, neodvisle a samostatně“ (Sýkora & Pastorek, 1911).

„Naše řeč“ je vydávána od roku 1917 a lze ji charakterizovat jako lingvistický vědecký časopis, který se věnuje češtině jako mateřskému jazyku, přináší lingvistické články různého tematického zaměření, diskuze na aktuální jazykovědná témata a klade důraz na mezioborové souvislosti (srov. Uhlířová, 2017). Časopis od počátku své existence věnoval pozornost zejména otázkám péče o jazyk — zpočátku dokonce vycházel s podtitulem „Listy pro vzdělávání a tříbení jazyka“, který byl vypuštěn až roku 1949 — s důrazem na jazykovou správnost, zdokonalování a ustálení spisovného jazyka. Jeho nedílnou součástí proto bylo od počátku jazykové poradenství a výklad konkrétních jazykových jevů, zejména

lexikálních, které probíhaly v komunikaci se čtenáři a byly publikovány v rubrikách „Hovorna“ a „Listárna“.

„Slovo a slovesnost“ začalo vycházet roku 1935 jako vědecký časopis věnující se teorii jazyka a komunikace a přinášející čtenářům především původní studie z různých lingvistických oblastí — gramatiky, pragmatiky, stylistiky, analýzy diskurzu, teorie lingvistiky apod. Byl založen jako periodická platforma Pražského lingvistického kroužku a zejména v etapě do roku 1943 — v letech 1943–1947 bylo vydávání časopisu pozastaveno — navazoval na strukturalistická východiska (Kaderka, 2017). Svým charakterem se „Slovo a slovesnost“ vymezovalo vůči často puristické praxi „Naší řeči“. Otázka spisovnosti a jazykové kultury byla zodpovězena již v programové stati:

> Co může dát věda o jazyce, linguistika, spisovnému jazyku? Musí přestávati na vyhlašování konservativních zákonů a zákazů nebo může kladně přispívat k jeho rozvoji? […] Pokud se pátrání po jazykových úkolech a cílech vylučovalo z jazykovědy, mělo to vzápětí její naprostou atomisaci: místo aby byla vědou o jazyce v jeho celku, stávala se sbírkou dat o roztříštěných jazykových faktech (Havránek et al., 1935, s. 1).

Ze sledované skupiny periodik se vymyká zejména „Český jazyk a literatura“, který vznikl v roce 1959 spojením časopisů „Český jazyk“ a „Česká literatura ve školství“. „Český jazyk a literatura“ se od počátku zaměřoval zejména na otázky metodiky výuky českého jazyka a literatury, lingvodidaktické problémy, včetně cílů, obsahu a metod výuky českého jazyka (Večerka, 2017). Vzhledem k didaktickému potenciálu onomastiky, danému jejím blízkým vztahem k historii, geografii či vlastivědě, jsme očekávaly, že onomastická témata byla v průběhu 20. století prezentována také v tomto periodiku.

4. ANALÝZA

4.1 Úvodní poznámky

V první fázi výzkumu byly ze zvolených periodik excerpovány texty zpracovávající onomastická témata, a to nejen rozsáhlé studie, ale také kratší texty, zprávy o konferencích či drobné noticky.[5] Následně byla provedena kvalitativní analýza, jejímž cílem bylo na základě čtení textů a detekce klíčových témat i metodologických přístupů zjistit, do jaké míry věnovala česká lingvistika v průběhu 20. století onomastice pozornost jakožto dílčí lingvistické disciplíně. Zvolený

[5] Ačkoliv analýza zahrnuje všechny texty s onomastickou tematikou publikované ve zvolených periodikách, vzhledem k omezenému rozsahu studie jsou v ní explicitně zmiňovány pouze některé, a to jako ilustrativní příklady výše popsaných tendencí v přístupu k onomastické problematice.

přístup k výzkumu prezentace různých oblastí lingvistiky či lingvistických problémů v odborných periodikách navazuje na některé dřívější analýzy a doplňuje je (srov. David et al. 2021; Dvořáková, 2021; Reclik, 2024).

Vzhledem ke stanoveným cílům jsme se rozhodly upustit od kvantifikace zastoupení onomastických témat v jednotlivých časopisech a v různých obdobích. Cílem článku není zjistit, nakolik byly texty s onomastickou tematikou v českých lingvistických časopisech v průběhu 20. století frekventované, ale spíše nastínit, jak byla onomastika v těchto periodikách vnímána a nakolik jí byla přisuzována důležitost. Případná kvantifikace naráží i na problém související s různorodou délkou a závažností jednotlivých textů — v některých časopisech a ve vybraných obdobích sice byly onomasticky laděné příspěvky časté, avšak mnohdy se jednalo o texty velmi malého rozsahu, navíc mající blízko nejen k onomastice, ale také např. k historii či geografii (srov. např. výsledky analýzy v kap. 4.1 a 4.2). Výsledky analýzy jsou prezentovány v následujících podkapitolách.

4.2 Časopis pro moderní filologii

V prvních desetiletích existence „Časopisu pro moderní filologii“ (dále „ČMF“) — tedy ve dvacátých a třicátých letech 20. století — se onomasticky orientované texty objevovaly spíše výjimečně; nejčastěji jako drobnosti v sekci „Zprávy“ a „Recenze“. Těžiště zájmu spočívalo v etymologických výkladech konkrétních proprií, zejména antroponym. Již v prvním ročníku se objevily dva články podávající etymologický výklad antroponyma *Žižka* (Frinta, 1911; Lang, 1911), dále šlo například o etymologii příjmení *Purkyně* (Janko, 1937) nebo článek oslavující životní jubileum redaktora Josefa Janka prostřednictvím rozboru jeho příjmení (Beneš, 1940). Etymologický přístup k antroponymům i toponymům byl uplatněn v sérii článků „Poznámky a příspěvky k českému slovníku etymologickému“, které vycházely v letech 1916–1942 a podporovaly představu onomastiky jako vědecké disciplíny mající blízko k etymologii — například hesla *Amálie* či *Amandus* (Janko, 1924a, s. 125), *Amenice* či *Amerika* (Janko, 1924b, s. 225) — nebo v pětidílné sérii Jana Svobody s názvem „Příspěvky k studiu českých osobních a místních jmen“ (Svoboda, 1940, 1941, 1942, 1946a, 1946b). V souladu se zaměřením časopisu a jeho zájmu o světové jazyky nepřekvapí, že se na stránkách časopisu objevily zmínky také o cizojazyčných antroponymických soustavách (Vančura, 1939; Trnka, 1942), které však opět byly spíše popisného charakteru.

Pro prezentaci onomastiky v „ČMF“ byl zlomový rok 1939, kdy v redakci začal působit Vladimír Šmilauer a přispívat zde svými onomastickými zprávami a drobnostmi. Martina Šmejkalová popisuje vstup Šmilauera do časopisu „jako rok, který předjal budoucí gejzíry zpráv a recenzí uveřejňovaných pravidelně v tomto listě a naplňujících Šmilauerovu dávnou ideu: referovat o všech knihách,

studiích, setkáních, sjezdech a dalších filologických počinech, publikovat i anotace kvalifikačních prací a podobně“ (Šmejkalová, 2023, s. 112). Díky Šmilauerově působení můžeme mluvit o téměř exponenciálním nárůstu zájmu o onomastiku v periodiku. Zatímco v roce 1938 nebyl v „ČMF“ publikován žádný článek o onomastické problematice, v roce 1950 jich z pera Vladimíra Šmilauera vzniklo třicet dva, týkaly se různých oblastí onomastiky a tematicky pokrývaly značnou šíři. Výběrově můžeme uvést například zprávu o výzkumu Eilerta Ekwalla o londýnských antroponymech (Šmilauer, 1950a), o původu místních jmen na území Litvy (Šmilauer, 1950b), o výzkumu Jana Skutila, který se zabýval výskytem toponyma *Vráže* na našem území (zmiňována je i areálovost toponym; Šmilauer, 1950c), o nově vzniklých kongresech (Šmilauer, 1950d), časopisech (Šmilauer, 1950e) či o článcích vydaných v jiných časopisech (Šmilauer, 1950f, 1950g). Své působení v redakci „ČMF“ Vladimír Šmilauer ukončil v roce 1951; od té doby zde publikoval již jen jednou, a to v roce 1954, kdy referoval o onomastických pracích Rudolfa Fischera (Šmilauer, 1954).

Spolu s odchodem Vladimíra Šmilauera odchází z „ČMF“ také onomastika, což mohlo být ovlivněno též založením onomastického časopisu „Zpravodaj Místopisné komise ČSAV“ v roce 1960 — po tomto roce onomasticky zaměřené články v „ČMF“ téměř nenajdeme. V roce 2023 byly nicméně v periodiku publikovány hned tři rozsáhlé onomastické studie — o adaptaci antroponym cizího původu ve slovenštině a španělštině (Ulašin, 2024), o přejmenování anglického prince Charlese III. na krále Karla III. (Dufek & Beneš, 2024) a o novém korpusu vlastních jmen „OnomOs“ (Místecký et al., 2024). Zůstává otázkou, zda šlo pouze o náhodu, anebo o počátek návratu onomastiky na stránky „ČMF“.

4.3 Naše řeč

Pro periodikum „Naše řeč“ platí, že se v něm onomastická témata objevovala již od jeho vzniku. Do roku 1945 však v souladu s charakterem časopisu onomasticky laděné příspěvky pojednávaly nikoliv o obecných problémech, ale zejména o konkrétních jevech. Jednalo se o etymologické, případně morfologické a pravopisné otázky proprií v rubrikách „Hovorna“ a „Listárna“, s puristickým záměrem přispět k vytvoření normy a poučit o ní čtenáře, srov. např. „Z uvedených dokladů pozorujeme, že znění Kocerady je teprve původu novějšího; památkami dosvědčen je původní tvar *Chocerady, Chotěrady.* A název tento jeví se nám jedině správným, rozebéřeme-li jméno po stránce jazykové“ (Vydra, 1917, s. 14). Pozornost byla věnována jak toponymům, tak antroponymům, s důrazem na jejich vztah k historii a geografii — srov. článek „Poznámky k pravopisu cizích jmen zeměpisných“ (Beneš, 1935). K autorům, kteří pravidelně přispívali onomastickými notickami, patřil Antonín Profous, Vladimír Šmilauer či Václav Flajšhans.

Obecnější onomastická témata byla otevírána pouze ojediněle, a pokud ano, opět v souvislosti s řešením jiných témat. Tak se v roce 1933 onomastika stala nástrojem v diskuzi o počešťování rodných jmen cizinců, jíž se účastnili nejen lingvisté, ale také například historik Josef Vítězslav Šimák. Na jedné straně stáli zástupci proudu, který se stavěl za zachování původní podoby jmen, na straně druhé ti, již orodovali za jejich důsledné počešťování. Argumenty obou stran přitom byly společensko-politické, nikoliv lingvistické: „Nemám práva ani jméno své ani jméno cizí libovolně pozměňovat. A to právo nemá ani nikdo jiný. Zcela správně se ohradili před nějakým časem němečtí poslanci při čtení svých jmen v Národním shromáždění proti tomu, aby místo Franz bylo jejich jméno čteno František atd.“ (Kvasnička, 1933, s. 113); a naopak: „Není pochybnosti, že každá osoba náleží především svému národu a její jméno v jazykový jeho poklad. Avšak, jak vystoupí z okruhu svého kmene v oblast širší, pozbývá svérázné své výlučnosti a přechází chtěj nechtěj nebo i nevědomky také v kulturní obsah jazyka jiného“ (Šimák, 1933, s. 192).

Téma vlastních jmen se v „Naší řeči“ stalo nástrojem politického boje zejména po druhé světové válce. Podobně jako v kulturně zaměřených periodikách (k tématu srov. Matúšová, 2015, s. 46–47; Klemensová & David, 2021) se v ní v prvních poválečných letech objevila diskuze o přejmenování, do níž se zapojil Karel Erban a Josef Beneš. Karel Erban vyzýval, aby byly rodné listy a matriční zápisy z doby německé okupace přepsány „do bezvadné češtiny“, spolu s nutností „přesně stanovit česká znění němčinou zkomolených křestních jmen“ (Erban, 1945, s. 76). Josef Beneš zaměřil článek s vypovídajícím názvem „Jaké české příjmení si vybrati“ prakticky, zmapoval česká příjmení vyskytující se na Soběslavsku a připojil i rady pro zájemce o změnu německého jména na české. V závěru nezapomněl zdůraznit, že je vždy dobré „nakonec se poradit s filology“ (Beneš, 1946, s. 128).

Problematika vlastních jmen byla prezentována v souladu s dobovou ideologií také po únorovém převratu v roce 1948 a převzetí moci komunistickou stranou. Konkrétně můžeme zmínit článek Jaroslava Kuchaře, v němž upozorňuje na názvy jednotných zemědělských družstev jako na novou, rozsáhlou skupinu pojmenování a podrobuje je motivické analýze (Kuchař, 1965), dále například články Bohuslava Havránka „Psaní ruských jmen v češtině“ (Havránek, 1949) nebo Bohuslava Ileka „O převodu ruských vlastních jmen do češtiny“ (Ilek, 1951).

Podobně jako před druhou světovou válkou vycházely také ve druhé polovině 20. století v „Naší řeči“ jak články toponomastické, tak antroponomastické. Stále převládaly výklady konkrétních jmen a články o obecnější onomastické problematice se objevovaly sporadicky. Přesto můžeme jmenovat osobnosti, které svými onomastickými články přispívaly pravidelně. Mezi nimi vynikal Vladimír Šmilauer, který již v roce 1957 publikoval studii „Revise českých pomístních

jmen“, v níž se retrospektivně navrátil k poválečné situaci, nutnosti zmapovat pomístní názvosloví a revidovat je. Takto definovaný úkol již počítal s onomastikou jako vědeckou disciplínou s jasně vymezenou oblastí působnosti: „Nešlo nechat celou věc živelnému tvoření: schopnost pojmenovávat je u dnešních lidí dost zakrnělá, výsledky by byly velmi nejednotné a leckdy nevhodné“ (Šmilauer, 1957, s. 262). Šmilauer představil i práci Názvoslovné komise a její hlavní cíle, včetně konkrétních řešených problémů (Šmilauer, 1956). Na zájem o pomístní jména v následujících desetiletích navázala svými články Libuše Olivová-Nezbedová (srov. např. klasifikaci pomístních jmen v Olivová-Nezbedová, 1988). Pro metodologii výzkumu místních jmen byl zásadní příspěvek Ivana Lutterera „Psychologie pojmenování a tzv. přezdívková jména místní“ (Lutterer, 1964), v němž revidoval některé dřívější výklady Antonína Profouse. Problematika literární onomastiky byla v této době v „Naší řeči“ řešena spíše ojediněle — cenné bylo v tomto ohledu publikování článku Karla Hausenblase „Vlastní jména v umělecké literatuře“ (1976). Soustavnější pozornost byla věnována antroponymickému systému a jeho teoretickému popisu, a to zejména v článcích Miloslavy Knapové (srov. např. Knappová, 1970, 1979). Ta je rovněž autorkou studie „Stav a perspektivy české onomastiky v mezinárodním kontextu“ (Knappová, 1985), v níž společně s představením témat a přístupů rozvíjených ve světové onomastice nastínila i další cesty české onomastiky, které se naplno otevřely od počátku devadesátých let. Je tedy patrné, že již v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století byla onomastika disciplínou, jež měla v „Naší řeči“ své místo a představovaná onomastická problematika zde byla stále rozmanitější. Vzrůstající zájem o publikování onomastických článků v „Naší řeči“ navzdory existenci specializovaného onomastického periodika svědčí o snaze demonstrovat výsledky onomastických výzkumů prostřednictvím prestižního lingvistického časopisu také v rámci široké lingvistické obce.

Onomastická témata otevřená v předchozím období jsou v „Naší řeči“ podrobněji prezentována od počátku devadesátých let až do současnosti (rok 2024). Po sametové revoluci 1989 začali onomastici a onomastičky do periodika přispívat pravidelně, přičemž se jejich řady rozrostly o nová jména, například Jana Matúšová (pomístní jména a jejich proměny zejména v českém pohraničí; např. Matúšová, 1989), Milan Harvalík (česká exonymie; např. Harvalík, 1998b), Pavel Štěpán (pomístní jména; např. Štěpán, 2011), Žaneta Dvořáková (současná antroponyma; např. Dvořáková, 2022) a Jaroslav David (oikonyma, lidová etymologie jmen; např. David, 2008, 2010). V prezentaci onomastických témat širší lingvistické obci v „Naší řeči“ tak vzrostla role konkrétních osobností, které představují nejen své onomastické výzkumy, ale kladou důraz také na recenzní činnost a doporučují čtenářům tohoto odborného časopisu publikace svých kolegů.

4.4 Slovo a slovesnost

Vzhledem k odmítavému postoji redakce „Slova a slovesnosti“ k atomizaci jazykové problematiky na pouhá jazyková fakta a směřování k obecnějšímu, strukturalistickému pojetí (viz kap. 3) nebyla onomastika v prvním období jeho existence pro časopis atraktivní. Nebyla mu blízká především svým — v tehdejší fázi českých onomastických výzkumů — sklonem k popisu jednotlivin a výkladu konkrétních jmen v historicko-etymologické perspektivě bez přesahu k systémovému pojetí. V prvních desetiletích vydávání „Slova a slovesnosti“, a to dokonce ani po jeho znovuobnovení v roce 1947, v něm proto nebyl publikován žádný článek s onomastickou tematikou.

Onomastické studie se ve „Slově a slovesnosti“ začaly objevovat až v průběhu šedesátých let. Jako první zde publikoval rozsáhlý text věnující se problematice jmen slavista a bohemista František Trávníček. Studii „Několikaslovná vlastní jména“ (1960) opatřil podrobným úvodem, v němž definoval a charakterizoval propria a funkčně je vymezil v opozici k apelativům. Dominantní část textu nicméně opět věnoval především pravopisným charakteristikám proprií a v tomto ohledu setrval na tradičním pojetí. Vymezením hranic mezi proprii a apelativy se v teoretické rovině zabýval také Miloš Dokulil ve stati „Status tzv. vlastních názvů“ (Dokulil, 1977).

Významnou měrou přispěl k prezentaci proprií ve „Slově a slovesnosti“ brněnský dialektolog a onomastik Rudolf Šrámek. Od počátku sedmdesátých let zde publikoval několik článků, v nichž na toponyma aplikoval nový metodologický přístup — modelovou analýzu vycházející ze strukturalistického přístupu k jazyku. Seznámil tak odbornou veřejnost s kvalitativními změnami, jimiž československá onomastika v této době procházela, což stvrzoval i příspěvky v kategorii „Kronika“, v nichž pravidelně informoval o konaných československých a mezinárodních onomastických konferencích. Ve studiích „Toponymické modely a toponymický systém“ (Šrámek, 1972) a „Slovotvorný model v české toponymii“ (Šrámek, 1976) ukázal na možnost,

> jak přistoupit k bližšímu objasnění vnitřní strukturace toponymie a jejího systémového rázu. Toponymie se nám jeví jako jazykový útvar vzniklý a realizující se v jazykové komunikaci. Jejím organizujícím principem jsou vztahy mezi vztahovými a slovotvornými modely, jak se vnějškově projevují v jednotlivých slovotvorných typech v konkrétních místních jménech (Šrámek, 1972, s. 318).

Výzkum proprií nikoliv pouze jako souboru jednotlivin s důrazem na etymologii, pravopisnou a gramatickou podobu, ale jako vnitřně uspořádaného systému následně představil také ve studii „Teorie onomastiky a roviny propriálního pojmenování“ (Šrámek, 1986). V jejím závěru vyzval onomastiky, aby pokračovali

ve snaze propojit materiálovou bázi výzkumu, která je pro disciplínu přirozená a nezbytná, s pokusy o „hledání a uplatňování obecných, onymicky relevantních jevů a kategorií“ (Šrámek, 1986, s. 28). Jako důležitý cíl onomastiky tak vytyčuje odhalení systémového rázu proprií.

Od konce sedmdesátých let se periodikum otevíralo také dalším autorům z řad onomastiků. Miloslava Knappová poukázala na specifika proprií v opozici k apelativům (Knappová, 1980, podobně také Knappová, 1992), zabývala se problematikou obchodních jmen (Knappová, 1995) a společně s Jitkou Malenínskou také kodifikací a standardizací psané podoby vlastních jmen (Knappová & Malenínská, 1993). Jana Pleskalová pojednala o českých pomístních jménech a jejich systémovém tvoření (Pleskalová, 1992), Milan Harvalík o klasifikaci exonym (Harvalík, 1998a), Jana Matúšová o anoikonymii jazykově smíšených oblastí (Matúšová, 1994), Jaroslav David o klasifikaci honorifikačních toponym (David, 2011a) nebo spolu s geografem Michalem Semianem o používání cizích toponym v metaforách v publicistice (David & Semian, 2015) či Žaneta Dvořáková o funkci vlastních jmen v literární onomastice (Dvořáková, 2012). Nejnověji můžeme vidět uplatnění kvantitativního přístupu k propriím, ať už jde o kvantitativní fonotaktickou analýzu názvů českých obcí a jejích částí Aleše Bičana (Bičan, 2015) nebo o aplikaci tematické a kolokační analýzy na propriální vrstvu románu Jaroslava Haška „Osudy dobrého vojáka Švejka“ a jeho tří parafrází z pera ostravských autorů (David et al., 2024). Tematická a metodologická šíře rovněž ukazuje, že ve „Slově a slovesnosti“ autoři onomastici po roce 1989 publikují především rozsáhlé shrnující studie, které vycházejí z mnohaletých výzkumů a jsou často vydávány rovněž jako součást monografií (viz kapitolu 2). V souladu s charakterem časopisu, ale i se samotným zaměřením onomastiky je kladen důraz na mezioborový přesah takových výzkumů.

4.5 Český jazyk a literatura

V případě periodika „Český jazyk a literatura“ platí, že se v něm zmínky o výukovém potenciálu onomastiky objevovaly již před rokem 1989, nicméně v tomto období šlo o připomenutí pouze ojedinělá, ne-li marginální. Nejčastěji šlo o popis etymologie, morfologie nebo pravopisu konkrétních jmen v odpovědích na dotazy čtenářů z řad pedagogů (srov. Redakce ČjL, 1960–1961, s. 376; Redakce ČjL, 1961–1962, s. 4). Nechyběly ani recenze onomastických publikací, například dvou knih Vladimíra Šmilauera, a to „Osídlení Čech ve světle místních jmen“ (Klimeš, 1960–1961, s. 142–143) a „Úvod do toponomastiky“ (Klimeš, 1963–1964, s. 236), „Průvodce našimi jmény“ Františka Kopečného (Spal, 1974–1975, s. 472) nebo knihy „Místní jména na Moravě a ve Slezsku“ Ladislava Hosáka a Rudolfa Šrámka (Uher, 1980–1981, s. 283–285). Součástí recenzních zpráv

byly i noticky o důležitosti zapojení poznatků onomastiky do výuky a vhodnosti onomastických příruček pro „samostatnější práci žáků a pro fundovanější přípravu učitelů v rámci vyučování českému jazyku“ (Uher, 1980–1981, s. 283). Podobnou „osvětovou“ funkci měly i zprávy o konání onomastických konferencí (srov. Lutterer, 1987–1988, s. 181–182). Pro tyto krátké texty, v nichž byla onomastika v souvislosti s výukou zmiňována, však bylo charakteristické, že pouze informovaly o existenci onomastiky jako takové a nesoustředily se příliš na přiblížení metod a způsobů jejího využití ve výuce.

Tak tomu bylo také v případě rozsáhlejších článků, v nichž se o onomastice psalo — jejich autoři setrvávali u poměrně vágních a nekonkrétních formulací o zajímavosti disciplíny, srov. např.:

> Mnoho zajímavého materiálu poskytne škole i onomastika. Ta se ovšem ve škole souvisle probírat nemůže, ale její údaje jsou pro děti a mládež velmi přitažlivé, jak v posledních letech zjistil časopis Ohníček. Onomastika poučuje především o vývoji jazyka, o některých jazykových jevech, jako je analogie, a o způsobech tvoření slov (Cuřín, 1972–1973, s. 260).

K tématu regionálních prvků ve výuce češtiny autor v téže době publikoval i metodickou příručku, v níž se problematice věnoval rozsáhle, s řadou konkrétních tipů, srov. Cuřín, 1973, s. 55–67). Konkrétní výukové tipy nabídl také jazykovědec Otakar Mališ, který popsal své zkušenosti s využitím etymologií názvů míst ve výuce na středním odborném učilišti (Mališ, 1987–1988, s. 219–220).

Podobně jako v případě ostatních analyzovaných periodik je také v „Českém jazyce a literatuře“ onomastice věnována soustavnější pozornost až od počátku devadesátých let. Vedle přetrvávajících zpráv o onomastických publikacích a konferencích nebo textů o konkrétních problémech spojených se skloňováním a pravopisem proprií se objevují i rozsáhlejší odborné články o využití onomastiky ve výuce českého jazyka. Jejich autoři nově přicházejí s nabídkou konkrétních témat a možností jejich uchopení ve výuce. Naděžda Kvítková se v textu „Onomastika a její využití v hodinách českého jazyka“ věnovala popisu konkrétních aktivit využívajících práci s antroponymy, toponymy i chrématonymy a zdůraznila, že jejich potenciál je mnohem větší než jen gramatický a pravopisný:

> Vyčerpat onomastickou problematiku z hlediska pravopisného a morfologického, tj. zvláštnostmi při psaní a skloňování některých vlastních jmen, rozhodně nestačí. Při takovém vyučování bychom žáky ochudili o bohatý motivační materiál, neboť propria jsou zdrojem hlubšího poznání národního jazyka, jeho vývoje i regionálních zvláštností (Kvítková, 2001–2002, s. 74).

Ještě precizněji problematiku zpracoval Rudolf Šrámek v článku „Vlastní jména v hodinách českého jazyka třikrát jinak“, ve kterém pojednal o atraktivních tématech z toponomastiky — skloňování sídlištních jmen, sběru pomístních jmen a frekvenci pomístních jmen (Šrámek, 2008–2009). Zajímavý je rovněž

rozhovor s Rudolfem Šrámkem, který byl otištěn v ročníku 2014–2015. Šrámek v něm nejen poukázal na důležitost zapojení tématu proprií do výuky, ale zamýšlel se také nad metodickými otázkami:

> Studenti se seznamují s procesem vznikání vlastních jmen, nikoli jen s jejich slovotvorbou. Protože propria jsou s mimojazykovou skutečností svázána přímo, je důležité znát mimojazykové okolnosti — a ty žákům rozšiřují kulturní a společenský obzor […] Doporučil bych začínat s proprii toho místa, okolí nebo prostředí, které je žákům nejbližší, které důvěrně znají, např. s hypokoristiky v rodině, pomístními jmény v okolí, ale i s názvy vlaků apod. A vyložil bych nejdřív to podstatné, totiž individualizační a identifikační funkci a jiný typ významu propria (Šrámek & Klímová, 2014–2015, s. 72–73).

Na tuto linii výkladu o didaktickém potenciálu proprií později navázala také Žaneta Dvořáková, která ve svých studiích prezentovala další výukově atraktivní témata, a to literární toponyma (Dvořáková, 2016) a etymologický výklad příjmení (Dvořáková, 2022–2023).

5. ZÁVĚRY

Onomastika se jako téma objevovala v českých lingvistických časopisech „Časopis pro moderní filologii“, „Naše řeč“, „Slovo a slovesnost“ a „Český jazyk a literatura“ v průběhu celého 20. století a její prezentace v nich pokračuje až do současnosti, přestože míra zastoupení a charakter řešených témat se v jednotlivých periodikách a v různých obdobích lišily — od intenzivního zapojení onomastiků v „Naší řeči“ přes průnik onomastiky až od šedesátých let 20. století ve „Slově a slovesnosti“ až k spíše marginálnímu zájmu o tuto lingvistickou disciplínu v „Časopise pro moderní filologii“ a „Českém jazyce a literatuře“. Zejména ve druhé polovině 20. století lze vysledovat poměrně dynamickou proměnu frekvence i tematické skladby onomasticky zaměřených textů, a to v závislosti jak na vývoji onomastiky jako takové, tak na charakteru jednotlivých periodik.

Významně se projevil především první uvedený faktor, tedy posun onomastiky od pomocné disciplíny jak lingvistiky, tak historie, geografie a etnografie (Šmilauer, 1963, s. 3) k samostatné lingvistické nauce. Texty pojednávající o propriích z první poloviny 20. století byly typicky menšího rozsahu a soustředily se na etymologické, morfologické či pravopisné výklady konkrétních toponym i antroponym, ale bez hlubšího teoretického popisu rozdílů mezi propriální a apelativní vrstvou jazyka. Tyto články usilovaly o upevnění normy spisovného jazyka a poučení čtenáře o správnosti či nesprávnosti různých podob proprií. To bylo patrné zejména v článcích publikovaných v meziválečném období v „Naší řeči“, případně v „Časopisu pro moderní filologii“. Do kategorie textů hledajících „správné“ podoby proprií spadaly také diskuze o počešťování či přejmenování

onymických objektů nesoucích německá jména, probíhající na stránkách „Naší řeči“ nejen v předválečném období, ale také po roce 1945.

Změna v pojetí onomastiky je v lingvistických časopisech patrná od šedesátých let 20. století. V této době se v analyzovaných periodikách v souvislosti s proprii začala objevovat nová témata či metodologické přístupy a propriální jazyková vrstva byla prezentována nikoliv pouze jako souhrn izolovaných jevů, ale jako strukturovaná a vnitřně uspořádaná část jazykového systému. V tomto ohledu byly významné zejména onomastické články Rudolfa Šrámka publikované v sedmdesátých letech v časopise „Slovo a slovesnost“.

Od počátku devadesátých let jsou to i další osobnosti, které nejen na stránkách „Naší řeči“, ale zejména ve „Slově a slovesnosti“ publikují studie shrnující výsledky svých onomastických výzkumů. Často v nich představují stěžejní závěry dlouholetého bádání. Díky prezentaci v renomovaných lingvistických časopisech využívají možnosti seznámit s nimi nejen kolegy onomastiky, ale také širší odbornou lingvistickou veřejnost. Podobnou funkci plní po celé 20. století také zprávy o onomastických konferencích či recenze na onomastické publikace, jež se v analyzovaných periodikách rovněž objevují. Jako významný faktor se v neposlední řadě ukazuje také role konkrétních osobností.

Z analyzovaných periodik se do jisté míry vymyká „Český jazyk a literatura“. Nelze jej označit za časopis čistě lingvistický, jelikož těžiště jeho zájmu leží v problematice výuky českého jazyka. Analýza „Českého jazyka a literatury“ ukázala, že o onomastice se od padesátých let 20. století, kdy časopis vznikl, přemýšlelo jako o disciplíně mající velký výukový potenciál. Tyto úvahy nicméně zůstávaly v rovině vágních formulací o prospěšnosti zapojení onomastiky do výuky češtiny, bez vhledu do metodologie či vhodných témat. Také v případě tohoto časopisu změna nastala až v současnosti, kdy bylo po roce 2000 publikováno několik článků z pera Rudolfa Šrámka a Žanety Dvořákové, přicházejících s konkrétními výukovými návrhy z oblasti toponomastiky i antroponomastiky.

LITERATURA

Beneš, J. (1935). Poznámky k pravopisu cizích jmen zeměpisných [Notes on the spelling of foreign geographical names]. *Naše řeč*, *19*(2–3), 45–49.

Beneš, J. (1940). České příjmení Janko a jména podobná [The Czech surname Janko and similar names]. *Časopis pro moderní filologii*, *26*(1), 105–109.

Beneš, J. (1946). Jaké české příjmení si vybrati [Which Czech surname should you choose]. *Naše řeč*, *30*, 78–86, 121–128.

Bičan, A. (2015). Kvantitativní fonotaktická analýza názvů českých obcí a jejich částí [A quantitative phonotactic analysis of the names of Czech municipalities and their parts]. *Slovo a slovesnost*, *76*(4), 243–264.

Cuřín, F. (1972–1973). Regionalismus a vyučování češtině [Regionalism and the teaching of Czech]. *Český jazyk a literatura*, *23*(6), 259–261.

Cuřín, F. (1973). *Regionální prvky ve vyučování českému jazyku* [Regional features in the teaching of the Czech language]. Praha: SPN.

Čermák, P. (2018). Časopis pro moderní filologii jako zrcadlo dějin české moderní filologie [The Journal for Modern Philology as a mirror to the history of Czech modern philology]. *Časopis pro moderní filologii*, *100*(1), 80–91. http://hdl.handle.net/20.500.11956/100532

David, J. (2008). Nová česká oikonyma typu Chodovec City, Barrandov Hills, Nové Měcholupy… a Šmoulov [New Czech place names of the type Chodovec City, Barrandov Hills, Nové Měcholupy… and Šmoulov]. *Naše řeč*, *91*(4), 192–196.

David, J. (2010). Lidová a bakalářská etymologie vlastních jmen (na příkladu toponym) [Folk etymology of proper names (as illustrated by place names)]. *Naše řeč*, *93*(2), 57–70.

David, J. (2011a). Klasifikace honorifikačních toponym [The classification of commemorative place names]. *Slovo a slovesnost*, *72*(1), 13–27.

David, J. (2011b). *Smrdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice. Kapitoly z moderní* české *toponymie* [Smrdov, Brežněves and Rychlonožkova Street. Chapters of Czech modern toponymy]. Praha: Academia.

David, J., Klemensová, T., & Místecký, M. (2021). Věda mnoha jmen: onomastické termíny v publicistice Českého národního korpusu [Science of many names: onomastic terms in the opinion journalism of the Czech National Corpus]. *Jazykovedný časopis*, *72*(1), 114–123. https://doi.org/10.2478/jazcas-2021-0017

David, J., Klemensová, T., & Místecký, M. (2022). *Od etymologie ke krajině. Onomastika pro 21. století* [From etymology to landscape — onomastics for the 21st century]. Brno: Host.

David, J., & Mácha, P. (2014). *Názvy míst. Paměť, identita, kulturní dědictví* [Place names: memory, identity, cultural heritage]. Brno: Host.

David, J., Místecký, M., & Davidová Glogarová, J. (2024). Kvantitativněonomastická analýza Haškova Švejka a jeho tří parafrází [A qantitative onomastic analysis of Jaroslav Hašek's Švejk and its three paraphrases]. *Slovo a slovesnost*, *85*(3), 199–216. https://doi.org/10.58756/s7238517

David, J., & Semian, M. (2015). Bohemian Manchester, Moravian Clondike and Silesian Versailles. *Slovo a slovesnost*, *76*(2), 129–147.

Dokulil, M. (1977). Status tzv. vlastních názvů [The status of so-called title names]. *Slovo a slovesnost*, *38*(4), 311–319.

Dufek, O., & Beneš, M. (2024). Standardizace zdola vs. shora. Jak se z Charlese III. stal Karel III. [Bottom-up vs top-down standardization. How Charles III became Karel III in Czech]. *Časopis pro moderní filologii*, *1*(3), 193–198. https://doi.org/10.14712/23366591.2024.1.1

Dvořáková, Ž. (2012). Funkce vlastních jmen v literatuře a literární onomastika [Functions of proper names in literature and literary onomastics]. *Slovo a slovesnost*, *73*(3), 194–207.

Dvořáková, Ž. (2016). Specifika literárních toponym [Specificities of literary toponyms]. *Český jazyk a literatura*, *66*(5), 223–229.

Dvořáková, Ž. (2017). *Literární onomastika. Antroponyma* [Literary onomastics. anthroponyms]. Praha: FF UK.

Dvořáková, Ž. (2021). Z historie našeho onomastického časopisu [History of our onomastic journal]. *Acta onomastica*, *62*(1), 18–34.

Dvořáková, Ž. (2022). Jména pro nalezence z babyboxů [Names given to waifs found in baby hatches]. *Naše řeč*, *105*(4), 207–224.

Dvořáková, Ž. (2022–2023). Etymologické výklady příjmení ve výuce [Etymological interpretations of surnames at school]. *Český jazyk a literatura*, *73*(4), 168–172.

Erban, K. (1945). Jména a názvy v nové republice [Names and titles in the new republic]. *Naše řeč*, *29*(3–4), 76–79.

Frinta, A. (1911). Etymologie jména Žižkova [The etymology of the Žižka name]. *Časopis pro moderní filologii*, *1*(3), 193–198.

Harvalík, M. (1998a). K problému klasifikace exonym [On the problem of classification of exonyms]. *Slovo a slovesnost*, *59*(4), 259–265.

Harvalík, M. (1998b). Vývojové etapy a současný stav české exonymie [Developmental stages and the current state of Czech exonymy]. *Naše řeč*, *81*(5), 240–244.

Harvalík, M. (2014). Aktuální metodologické směry české onomastiky ve slovanském kontextu [The current methodological trends of Czech onomastics in Slavonic context]. *Onomastica*, *58*(1), 67–77.

Hausenblas, K. (1976). Vlastní jména v umělecké literatuře [Proper names in literary fiction]. *Naše řeč*, 59(1), 1–12.

Havránek, B. (1949). Psaní ruských jmen v češtině [Writing Russian names in Czech]. *Naše řeč*, *33*(3–4), 41–46.

Havránek, B., Jakobson, R., Mathesius, V., Mukařovský, J., & Trnka, B. (1935). Úvodem [Introduction]. *Slovo a slovesnost*, *1*(1), 1–7.

Ilek, B. (1951). O převodu ruských vlastních jmen do češtiny [On the transcription of Russian proper names into Czech]. *Naše řeč*, *35*(1–2), 7–12.

Janko, J. (1924a). Poznámky a příspěvky k českému slovníku etymologickému 1 [Notes and contributions to the Czech etymological dictionary 1], *Časopis pro moderní filologii*, *11*(2), 124–130.

Janko, J. (1924b). Poznámky a příspěvky k českému slovníku etymologickému 2 [Notes and contributions to the Czech etymological dictionary 2], *Časopis pro moderní filologii*, *11*(3–4), 218–227.

Janko, J. (1937). Etymon jména Purkyně [The etymon of the Purkyně name]. *Časopis pro moderní filologii*, *22*(3), 298.

Kaderka, P. (2017). Slovo a slovesnost. In: Karlík, P. Nekula, M. & Pleskalová, J. (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. https://www.czechency.org/slovnik/SLOVO%20A%20SLOVESNOST

Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (eds.) (2017). *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník* češtiny [CzechEncy — The New Encyclopedic Dictionary of Czech]. https://www.czechency.org/

Klemensová, T. (2021). *Zeměpisné názvy v pohraničí po roce 1945 na příkladu okresu Jeseník* [Geographical names in a border region after 1945: a case study of the District Jeseník]. Červený Kostelec: Pavel Mervart.

Klemensová, T., & David, J. (2021). German Place Names in the Czech Lands — the Perspective of Post-War Opinion Journalism. *Beiträge zur Namenforschung*, *56*(3), 187–207.

Klimeš, L. (1960–1961). Nová toponomastická studie [A new toponomastic study]. *Český jazyk a literatura*, *11*(4), 142–143.

Klimeš, L. (1963–1964). Úvod do toponomastiky [Introduction to toponomastics]. *Český jazyk a literatura*, *14*(5), 236.

Knappová, M. (1970). O jméně a příjmení z hlediska praxe [On first names and surnames from a practical perspective]. *Naše řeč*, 53(4–5), 251–264.

Knappová, M. (1979). Přechylování příjmení v češtině. Pravidla a systematický přehled [Feminization of surnames in Czech. Rules and systematic overview]. *Naše řeč*, *62*(5), 225–233.

Knappová, M. (1980). Významové aspekty vlastních jmen [Semantic aspects of proper names]. *Slovo a slovesnost*, *41*(1), 57–60.

Knappová, M. (1985). Stav a perspektivy české onomastiky v mezinárodním kontextu [The state and perspectives of Czech onomastics in the international context]. *Naše řeč*, *68*(1), 4–8.

Knappová, M. (1989). *Rodné jméno v jazyce a společnosti* [The given name in language and society]. Praha: Academia.

Knappová, M. (1992). K funkčnímu pojetí systému vlastních jmen [On a functional conception of the system of proper names]. *Slovo a slovesnost*, *53*(3), 211–214.

Knappová, M. (1995). Obchodní jméno jako fenomén onomaziologický a sociologický [Brandname as an onomasiological and sociological phenomenon]. *Slovo a slovesnost*, *56*(4), 276–284.

Knappová, M. (2008). *Naše a cizí příjmení v současné češtině* [Our and foreign surnames in contemporary Czech]. Liberec: AZ Kort.

Knappová, M. (2017). *Jak se bude vaše dítě jmenovat?* [How will your child be named?]. Praha: Academia.

Knappová, M., Harvalík, M., & Šrámek, R. (2000a). Stand und Aufgaben der tschechischen Namenforschung [The state and tasks of Czech onomastic research]. *Namenkundliche Informationen*, *77–78*, 153–172.

Knappová, M., Harvalík, M., & Šrámek, R. (2000b). Tschechische Namenforschung in den Jahren 1993–1999 [Czech onomastic research from 1993 to 1999]. *Onoma*, *35*, 19–69. https://doi.org/10.2143/ONO.35.0.574368

Knappová, M., & Malenínská, J. (1993). Kodifizierungs-, Standardisierungs- und Rechtsaspekte von Eigennamen (der schriftlichen Form) [Codification, standardization, and legal aspects of the written form of proper names]. *Slovo a slovesnost*, *54*(3), 187–190.

Kuchař, J. (1965). Nová skupina vlastních pojmenování? [A new category of proper names?]. *Naše řeč*, *48*(1), 16–20.

Kvasnička, V. (1933). Píšeme správně křestní jména cizinců? [Are we writing foreigners' first names correctly?]. *Naše řeč*, *17*(4), 112–114.

Kvítková, N. (2001–2002). Onomastika a její využití v hodinách českého jazyka [Onomastics and its use in Czech language classes]. *Český jazyk a literatura*, *52*(3–4), 73–79.

Lábus, V., & Vrbík, D. (2018). *Toponyma v krajině a možnosti jejich výzkumu* [Toponyms in landscape: research possibilities]. Liberec: Technická univerzita v Liberci.

Lábus, V., & Vrbík, D. (2023). *Atlas libereckých živých jmen* [Atlas of non-standardized names in Liberec]. Liberec: Technická univerzita v Liberci.

Lang, P. (1911). K etymologii jména Žižkova [The etymology of the Žižka name]. *Časopis pro moderní filologii*, *1*(4), 289–296.

Lutterer, I. (1964). Psychologie pojmenování a tzv. přezdívková jména místní [The psychology of naming and so-called nickname-based settlement names]. *Naše řeč*, *47*(2), 81–87.

Lutterer, I. (1987–1988). K aktuálním úkolům naší onomastiky [On the current tasks of our onomastics]. *Český jazyk a literatura*, *38*(4), 180–181.

Lutterer, I., Kropáček, L., & Huňáček, V. (1976). *Původ zeměpisných jmen* [The origin of geographical names]. Praha: Mladá fronta.

Mališ, O. (1987–1988). Regionální a onomastické prvky v pražském SOU [Regional and onomastic elements in prague's secondary vocational training school]. *Český jazyk a literatura*, *38*(5), 219–220.

Matúšová, J. (1989). Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí [Development and standardization of minor place names and urbanonyms in the Czech borderlands]. *Naše řeč*, *72*(4), 179–187.

Matúšová, J. (1994). Poznámky k systémovým vztahům k anoikonymii jazykově smíšených oblastí [Notes on the relations within the system of minor place names in language-mixed areas]. *Slovo a slovesnost*, *55*(4), 287–294.

Matúšová, J. (2015). *Německá vlastní jména v češtině* [German proper names in Czech]. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Místecký, M., David, J., Davidová Glogarová, J., & Klemensová, T. (2024). Korpus OnomOs. Principy a příklady aplikací [The OnomOs corpus. Principles and examples of application]. *Časopis pro moderní filologii*, *106*(1), 44–59. https://doi.org/10.14712/23366591.2024.1.3

Olivová-Nezbedová, L. (1988). Pomístní jména v Čechách vzniklá ze jmen místních [Minor place names in Bohemia originated from place names]. *Naše řeč*, *71*(2), 76–82.

Pleskalová, J. (1992). O tvoření českých pomístních jmen [On the formation of Czech minor place names]. *Slovo a slovesnost*, *53*(3), 193–200.

Pleskalová, J. (2011). *Vývoj vlastních jmen osobních v českých zemích v letech 1000–2010* [The development of personal proper names in the Czech lands from 1000 to 2010]. Brno: Host.

Pleskalová, J. (2017). Onomastika [Onomastics]. In: Karlík, P., Nekula, M. & Pleskalová, J. (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. https://www.czechency.org/slovnik/ONOMASTIKA

Ptáčníková, M. (2021). *Mezi Stalinovou třídou a Husákovým tichem. Kapitoly z pražské toponymie* [Between the "Stalinova třída" and "Husákovo ticho". Chapters from the inventory of toponyms of Prague]. Praha: Academia.

Reclik, A. (2024). *Jazyková a jazykovědná problematika a její reflexe v díle vybraných českých spisovatelů* [Language and linguistic issues and their reflection in the works of selected Czech writers]. Dizertační práce. Ostrava: Ostravská univerzita.

Redakce ČjL (1960–1961). Jak se má psát „pionýrská organizace", s velkým P, či s malým p? [How should "pionýrská organizace" be written, with a capital "P" or a lower-case "p"?]. *Český jazyk a literatura*, *11*(9), 376.

Redakce ČjL (1961–1962). Jak souvisí místní jméno Kobylisy se jménem kobyla? [How is the place name Kobylisy related to the noun kobyla?]. *Český jazyk a literatura*, *12*(4), 164.

Redakce OZ ČSAV (1983). Postavení onomastiky v systému společenských věd [On the place of onomastics in the system of social sciences]. *Onomastický zpravodaj* ČSAV, *24*(1–2), 153–181.

Spal, J. (1974–1975). Průvodce našimi jmény [A guide to our names]. *Český jazyk a literatura*, *25*(10), 472.

Svoboda, J. (1940). Příspěvky k studiu českých osobních a místních jmen. Kmen *sěm(i)-* [Contributions to the study of Czech personal and place names. The stem *sěm(i)-*]. *Časopis pro moderní filologii*, *26*(3), 421–434.

Svoboda, J. (1941). Příspěvky k studiu českých jmen osobních a místních. Kmen *chot(ě)-* [Contributions to the study of Czech personal and place names. The stem *chot(ě)-*]. *Časopis pro moderní filologii*, *27*(2), 104–117.

Svoboda, J. (1942). Příspěvky k studiu českých jmen osobních a místních. Jména: *Smil*, *Semily*, *Seslav*, *Sezema* a pod. [Contributions to the study of Czech personal and place names. Names: *Smil*, *Semily*, *Seslav*, *Sezema*, etc.]. *Časopis pro moderní filologii*, *28*(3), 276–284.

Svoboda, J. (1946a). Příspěvky k studiu českých jmen osobních a místních. Část 4.: O jménech *VOK*, *VOKOV*, *VOKOVICE* [Contributions to the study of Czech personal and place names. Part 4: On the names *Vok*, *Vokov*, *Vokovice*]. *Časopis pro moderní filologii*, *29*(1), 20–29.

Svoboda, J. (1946b). Příspěvky k studiu českých osobních a místních jmen. Část 5.: O jménu *RADVAN* [Contributions to the study of Czech personal and place names. Part 5: On the name *Radvan*]. *Časopis pro moderní filologii*, *29*(3), 210–216.

Svoboda, J. (1964). *Staročeská osobní jména a naše příjmení* [Old Czech personal names and our surnames]. Praha: ČSAV.

Sýkora, F., & Pastorek, F. (1911). Čtenářům! [To the readers!]. *Časopis pro moderní filologii*, *1*(1).

Šimák, J. V. (1933). Píšeme správně křestní jména cizinců? [Are we writing foreigners' first names correctly?]. *Naše řeč*, *17*(6–7), 190–196.

Šmejkalová, M. (2023). Časopis pro moderní filologii a Vladimír Šmilauer (1939–1951) [Journal for Modern Philology and Vladimír Šmilauer (1939–1951)]. *Časopis pro moderní filologii*, *105*(1), 107–120. https://doi.org/10.14712/23366591.2023.1.7

Šmilauer, V. (1950a). Londýnská osobní jména [Personal names in London]. *Časopis pro moderní filologii*, *33*(1), 32.

Šmilauer, V. (1950b). Finské a germánské prvky v litevské onomastice [Finnish and Germanic elements in Lithuanian onomastics]. *Časopis pro moderní filologii*, *33*(1), 32–33.

Šmilauer, V. (1950c). O českomoravských Vrážích [On the Vráž names in Bohemia and Moravia]. *Časopis pro moderní filologii*, *33*(2), 73.

Šmilauer, V. (1950d). Kongresy toponymie a anthroponymie [Congresses on toponymy and anthroponymy]. *Časopis pro moderní filologii*, *33*(3), 129.

Šmilauer, V. (1950e). Revue Internationale d'Onomastique. *Časopis pro moderní filologii*, *33*(3), 129.

Šmilauer, V. (1950f). Lidový humor v příjmeních na Kravařsku [Folk humor in surnames in the Kravaře Region]. *Časopis pro moderní filologii*, *33*(4), 175.

Šmilauer, V. (1950g). Poznámky k místnímu názvosloví Moravy [Notes on the place names of Moravia]. *Časopis pro moderní filologii*, *33*(4), 175–176.

Šmilauer, V. (1954). [Recenze knihy:] Rudolf Fischer, Probleme der Namenforschung an Orts- und Flurnamen im westlichen Böhmen und in seiner Nachbarschaft (VEB, Bibliographisches Institut, Leipzig, 1952). *Časopis pro moderní filologii*, *36*(2), 104–106.

Šmilauer, V. (1956). Tvoření přídavných jmen na -ský ze jmen zeměpisných. (Z Názvoslovné komise kartografické) [Formation of adjectives ending in -ský from geographical names. (From the Cartographic Nomenclature Commission)]. *Naše řeč*, *39*(7–8), 187–214.

Šmilauer, V. (1957). Revise českých pomístních jmen [Revision of Czech minor place names]. *Naše řeč*, *40*(9–10), 260–277.

Šmilauer, V. (1963). *Úvod do toponomastiky* [Introduction to toponomastics]. Praha: SPN.

Šrámek, R. (1972). Toponymické modely a toponymický systém [Toponymic models and the toponymic system]. *Slovo a slovesnost*, *33*(4), 304–318.

Šrámek, R. (1976). Slovotvorný model v české toponymii [Word-Formation Model in Czech Toponymy]. *Slovo a slovesnost*, *37*(2), 112–120.

Šrámek, R. (1986). Teorie onomastiky a roviny propriálního pojmenování [Theory of onomastics and levels of proprial denomination]. *Slovo a slovesnost*, *47*(1), 16–28.

Šrámek, R. (1999). *Úvod do obecné onomastiky* [Introduction to general onomastics]. Brno: Masarykova univerzita.

Šrámek, R. (2007). Onomastika [Onomastics]. In: Pleskalová, J. & Krčmová, M. (eds.), *Kapitoly z dějin* české *jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia.

Šrámek, R. (2008–2009). Vlastní jména v hodinách českého jazyka třikrát jinak [Three topics concerning proper names in Czech language lessons]. *Český jazyk a literatura*, *59*(4), 175–179.

Šrámek, R., & Klímová, K. (2014–2015). O onomastice a vlastních jménech ve výuce [Onomastics and proper names in education]. *Český jazyk a literatura*, *65*(2), 69–74.

Štěpán, P. (2011). Prefixálně-sufixální substantiva v pomístních jménech v Čechách [prefixal-suffixal nouns in Bohemian minor place names]. *Naše řeč*, 92(2), 78–86.

Štěpán, P. (2016). *Pomístní jména v Čechách z pohledu slovotvorného* [Minor place names in Bohemia from a word-formation perspective]. Praha: Academia.

Trávníček, F (1960). Několikaslovná vlastní jména [Multi-word proper names]. *Slovo a slovesnost*, *21*(2), 95–110.

Trnka, B. (1942). Výslovnost anglických vlastních jmen v češtině [Pronunciation of English proper names in Czech]. *Časopis pro moderní filologii*, *28*(2), 175–181.

Uher, F. (1980–1981). Popis moravskoslezských toponym dokončen [Description of Moravian-Silesian toponyms completed]. *Český jazyk a literatura*, *31*(6), 283–285.

Uhlířová, L. (2017). *Naše řeč*. In: Karlík, P. Nekula, M. & Pleskalová, J. (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. https://www.czechency.org/slovnik/NAŠE%20ŘEČ

Ulašin, B. (2024). Adaptácia antroponým cudzieho pôvodu v slovenčine a španielčině [Adaptation of anthroponyms of foreign origin in Slovak and Spanish]. *Časopis pro moderní filologii*, *106*(2), 193–211. https://doi.org/10.14712/23366591.2024.2.5

Vančura, Z. (1939). Poznámky o osobních jménech a osloveních v angličtině [Notes on personal names and address forms in English]. *Časopis pro moderní filologii*, *25*(2), 172–179.

Večerka, R. (2017). Bohemistické časopisy [Bohemistic journals]. In: Karlík, P. Nekula, M. & Pleskalová, J. (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. https://www.czechency.org/slovnik/BOHEMISTICK%C3%89%20%C4%8CASOPISY

Vydra, B. (1917). Kocerady či Chocerady? [Kocerady or Chocerady?]. *Naše řeč*, *1*(1), 13–14.

SUMMARY

A REFLECTION ON ONOMASTIC TOPICS IN CZECH LINGUISTIC JOURNALS

The study aims to describe the extent to which onomastics and onomastic issues have appeared from the beginning of the 20th century to the present as a topic in generally oriented Czech linguistic or linguistic-didactic journals. The material base of the analysis consists of the periodicals "Časopis pro moderní filologii" (1911–2024), "Naše řeč" (1917–2024), "Slovo a slovesnost" (1935–2024) and "Český jazyk a literatura" (1950–2024), from which texts (studies, articles, reports) focusing on onomastic topics (the field of anthroponyms, toponyms, and chrematonyms) are excerpted. Through qualitative analysis based on reading individual texts and detecting the issues addressed, the study primarily seeks to determine whether and to what extent Czech linguistics has paid attention to onomastics as a partial linguistic discipline throughout the 20th century. Furthermore, the study also examines how the focus on onomastics in selected linguistic journals has changed over time in relation to the development of the theoretical and methodological approaches in this field (e.g. collection of minor place names, model analysis, functional conception, quantitative turn) or the character of specific periodicals, or whether particular personalities have played a role in the presentation of onomastics in selected periodicals. The conducted qualitative analysis indicates that the selection and presentation of onomastic topics are significantly influenced by the character of the individual periodicals and the emancipation of onomastics in the 1960s.

Keywords: Czech linguistics, linguistic journals, onomastics, proper name